

Tomasz Kopiczko

Troska o szacunek dla godności człowieka zadaniem katechezy. Zarys problematyki

Wstęp

Każdy człowiek jest stworzony na obraz i podobieństwo Boga. Prawda ta zawarta jest w Katechizmie Kościoła Katolickiego¹, jednak współczesna refleksja dotycząca człowieka często o tym zapomina. Tymczasem człowiek został stworzony przez Boga w sposób wyjątkowy i tylko On jest prawdziwym bytem osobowym. Jedynie człowiek w swojej wolności wyboru jest zdolny do tego, aby poznawać swojego Stwórcę i stawać się partnerem w relacji z Nim². Współczesny świat, który odchodzi od myślenia metafizycznego często przekreśla również konstytutywne pryncypia człowieka. Coraz częściej więc pojawia się tęsknota za ukazaniem człowieka jako realnego bytu jednostkowego, zbudowanego z duszy i ciała, niepowtarzalnego i będącego osobą. Istnienie, które

---

Tomasz Kopiczko, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Poland
t.kopiczko@uksw.edu.pl • ORCID: 0000-0002-8000-6714

¹ Por. KKK 362nn.

² Por. Benedykt XVI, Adhortacja *Verbum Domini* 9; Sławomir Kunka, *Obraz Boży w człowieku*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 11 (2012): 113–131.

aktualizuje intelekt, czyni człowieka żywą osobą³. Takie ujęcie pozwala nam ukazać wyjątkową pozycję osoby wśród bytów. Konsekwencją takiego myślenia jest fakt, że osoba ta posiada również godność.

Czymś koniecznym wydaje się więc przypomnienie zagubionych nieco paradygmatów natury ludzkiej, a tym samym troska o szacunek dla godności człowieka. Punktem wyjścia dla takiego sposobu myślenia i działania jest zachęta wyrażona w najnowszych dokumentach katechetycznych⁴ oraz nauczaniu soborowym⁵. Celem niniejszego artykułu jest uwypuklenie założeń teoretycznych troski o szacunek dla godności człowieka w posłudze katechetycznej oraz poszukiwanie praktycznych wskazówek dla ich realizacji. Cel ten będzie realizowany poprzez trzy punkty. Pierwszy z nich to odniesienie do filozoficznych i teologicznych podstaw warunkujących godność człowieka. Kolejny krok to utrwalenie paradygmatów katechetycznych, wyrażających troskę o właściwe spojrzenie na człowieka i jego godność. Trzeci element niniejszego rozważania to poszukiwanie konkretnych działań promujących godność człowieka. Całość rozważań ma charakter interdyscyplinarny. Główne jego myśli i wnioski to przestrzeń nauk teologicznych. Podjęte jednak zagadnienie wymaga korelacji treści teologicznych z przesłankami filozoficznymi.

Filozoficzne i teologiczne podstawy godności człowieka

Dyrektorium o katechizacji rozważając zagadnienie integralności osoby ludzkiej stwierdza, że „każdy człowiek stworzony na obraz i podobień-

---

³ Por. Mieczysław Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki*, Warszawa 1997, 14nn.

⁴ Por. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (dalej *DK*) Kielce 2020, 379nn

⁵ Por. II Sobór Watykański, o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, 27.

stwo Boga jest niepowtarzalny i posiada immanentną i niezbywalną godność” [p.6: DK, 379.]. Źródłem takiego myślenia jest prawda objawiona. Fundamentem takiego sposobu myślenia jest filozoficzne ujęcie osoby zaproponowane przez św. Tomasza z Akwinu, który rozwija koncepcję boecjuszową. Podejście to zakłada, że

konkretny byt rozumny, którym jest osoba, ukonstytuowany jest w swej rzeczywistości przez akt istnienia⁷.

Potencjalność duchowa i potencjalność cielesna tworzy podstawę do tego, aby osoba mogła wchodzić w relację z innymi osobami, jak również z Bogiem. W ten sposób dokonuje się realizacja miłości oparta o istnienie, realizacja wiary oparta o prawdziwość oraz realizacja nadziei oparta o dobro osoby. Wśród wszystkich bytów istniejących na ziemi tylko osoba zostaje rozpoznana przez inne osoby jako ktoś równorzędny – partner⁸. Począwszy od dzieła stworzenia człowiek z racji na swą osobową godność zostaje przez Boga powołany do przebywania z nim na zawsze⁹.

Argumentacja uzasadniająca ideę godności człowieka swoimi korzeniami sięga zarówno starożytnej filozofii greckiej, jak i bogatej tradycji myśli chrześcijańskiej. Niewątpliwie jednak to chrześcijaństwo upominało się wielokrotnie o godność człowieka, rozwijając myśl *imago Dei* i *capax Dei*. Jak zauważa Aniela Dylus, w całym świecie przyrody to człowiek zajmuje wyjątkową, wręcz uprzywilejowaną pozycję, która wśród innych bytów gwarantuje godność¹⁰. Z kolei Jan Paweł II stwierdza, że

---

⁷ Leszek Kuc, *Osoba*, w: A. Zuberbier (red.), *Słownik teologiczny*, Katowice 1998, 372.

⁸ Por. Rdz 2, 20–24.

⁹ Por. KKK 1; Wincenty Granat, *Osoba ludzka. Próba definicji*, Lublin 2006, 13nn.

¹⁰ Por. Aniela Dylus, *Godność człowieka. Fundament wartości europejskich*, „Teologia i człowiek” 3 (2004): 11.

godność ludzkiej osoby jest wartością transcendentną, zawsze uznawaną za taką przez wszystkich, którzy szczerze poszukiwali prawdy. W istocie rzeczy całą historię ludzkości należy interpretować w świetle tego pewnika. Każdy człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1, 26–28) i tym samym radykalnie zwrócony ku swemu Stwórcy, pozostaje w trwałej relacji z wszystkimi, którzy zostali obdarzeni tą samą godnością¹¹.

Zatem przez godność osoby należy rozumieć wartość ontyczną człowieka, która jest wrodzona, niezbywalna i rodzi zobowiązania. Człowiek obdarzony wolnością i sumieniem, a przede wszystkim godnością jest najbardziej doskonałą istotą świata stworzoną przez Boga¹².

Zgodnie z myślą Jana Pawła II, osoba ludzka, zagadnienie jej podmiotowości, a w szczególności godności, stało się jednym z zagadnień determinujących światopogląd oraz będących kluczowym fundamentem moralności, kultury i polityki¹³. Człowiek nie może więc być postrzegany w kategoriach „coś”, lecz „ktoś”. Osoba jest podmiotem, który bezwzględnie jest chroniony i nie może być zredukowany do przedmiotu¹⁴. Kierując się zatem nauczaniem pozytywnym można odnieść się do papieskiej instrukcji o szacunku dla życia *Donum vitae*:

---

¹¹ Jan Paweł II, Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999 r., w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_pokoju_01011999.html, dostęp: 13.04.2022 r.

¹² Por. Mieczysław A. Krąpiec, *Ja – człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*, Lublin 1974, 54nn; Tomasz Ćwiertniak, *Człowiek i jego prawa w ujęciu Mieczysława A. Krąpca*, „Folia Philosophica” 40 (2018): 53–84.

¹³ Por. Karol Wojtyła, *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne” 24 (1976) 2, 5–39; Mirosław Sadowski, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym*, Wrocław 2010, 11–25.

¹⁴ Por. Franciszek, Encyklika *Laudato si*, 81.

Istota ludzka powinna być szanowana i traktowana jako osoba od chwili swojego poczęcia i dlatego od tej samej chwili należy jej przyznać prawa osoby, a wśród nich nade wszystko nienaruszalne prawo każdej niewinnej istoty ludzkiej do życia¹⁵.

Interpretując tę myśl można zatem stwierdzić, że zadaniem osoby obdarzonej duszą rozumną i odpowiedzialnością moralną jest troska o poszanowanie godności własnej i innych oraz dążenie do komunii z Bogiem¹⁶. Takie ujęcie współczesnej myśli teologicznej i filozoficznej wydaje się być osadzone na klasycznej myśli św. Tomasza z Akwinu, który w swoim wykładzie Listu do Rzymian stwierdził:

Na tym polega najwyższy stopień godności ludzkiej, że nie pod wpływem innych, ale sam z siebie człowiek zwraca się ku dobru¹⁷.

Mówiąc o godności człowieka należy również podkreślić, że człowiek jest jedynym na świecie stworzeniem, którego istnienia Bóg chciał dla niego samego. Dlatego też człowiek w pełni zrealizuje swoje powołanie czyniąc bezinteresowny dar z siebie samego, kierując się jedynie miłością. W innym przypadku człowiek wystawiony jest na utratę swojej godności i pozbawiony sensu istnienia¹⁸.

---

¹⁵ Papiéska Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia i o godności jego przekazywania *Donum vitae*, 5, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiairy/zbior/t_2_19.html, dostęp: 13.04.2022 r.

¹⁶ Por. Aneta Krupka, Jarosław Kupczak, *Podstawy antropologii teologicznej*, w: Jan Dziedzic (red.), *W trosce o godność człowieka. Studium filozoficzno-teologiczne*, Kraków 2019, 13–27.

¹⁷ Tomasz z Akwinu, *Wykład Listu do Rzymian, Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Romanos*, oprac. Jacek Salij, Poznań 1987, 49.

¹⁸ *Gaudium et spes*, 24; Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 10; Hans Martin Barth, *Uomo*, dignità dell'U, Gottfried Griesl (red.), *Dizionario di antropologia pastorale*, Bologne 1980, 1190–1191.

Reasumując zatem przesłanki filozoficzne i teologiczne godność człowieka można uznać za niezbywalne prawo każdej osoby. We współczesnej epoce, pełnej postmodernistycznych wątpliwości, a także tragicznych doświadczeń wojen, prześladowań oraz ludobójstwa czymś koniecznym jest troska o to, aby godność człowieka była właściwie postrzegana i szanowana. Wystrzegając się zatem wszelkich koncepcji redukcjonizmu należy promować myśl, że godność jest dobrem człowieka osadzonym w jego naturze i stanowi niezwykle ważny fundament jego stanowionych i nadprzyrodzonych praw¹⁹. Przestrzenięć do aktywnych działań na rzecz poszanowania godności człowieka powinna stać się także posługa katechetyczna.

Paradygmat katechetyczny

Kościół w swojej posłudze katechetycznej ma troszczyć się o to, by pozostać wiernym istocie ewangelicznego orędzia. Proklamowana Ewangelia ma prowadzić współczesnego człowieka do Boga, ale także inspirować pedagogię troski o wiarę²⁰. Poczynione powyżej rozważania filozoficzne i teologiczne prowadzą w kierunku „wielkiego hymnu do człowieka” i *magna carta* nauczania o godności człowieka, czyli do papieskiej encykliki *Redemptor hominis*²¹.

Katechetyczna perspektywa refleksji nad człowiekiem, który budzi zdziwienie i podziw, nakazuje troskę o promowanie prawdy o godności

---

¹⁹ Por. Andrzej Maryniarczyk, *Koncepcja bytu a rozumienie człowieka*, w: Andrzej Maryniarczyk, Katarzyna Sępień (red.), *Błąd antropologiczny*, Lublin 2003, 73–121.

²⁰ Por. Franciszek, *Adhortacja Evangelii gaudium*, 41; *DK*, 167nn.

²¹ Por. Krystyna Czuba, *Godność człowieka w nauce Jana Pawła II*, „Studia nad Rodziną” 9/1 (2005) 16, 35–41; Zofia Zdybicka, *Konsekwentny personalizm chrześcijański. Z rozważań nad „Redemptor hominis”*, w: Bejze, Bogdan. (red.), *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 12, Warszawa 1980, 83–94; Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 1,3.

człowieka. Wyeksponowanie przez Jana Pawła II wolności jako szczególny znak godności w pełni uzasadnia i pozwala patrzeć na człowieka w kategoriach etycznych i moralnych. Otwiera przed człowiekiem nieograniczoną perspektywę kontaktu z Bogiem i współlistnienia z człowiekiem²². Owa katechetyczna perspektywa pozwala ująć zagadnienie godności w dwóch aspektach: powołania, które jest drogą realizowania godności chrześcijańskiej oraz przeżywania misterium Dziecka Bożego²³.

POWOŁANIE DROGĄ GODNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Jezus Chrystus, który urzeczywistnia swoim słowem i czynem godność stworzenia komunikuje zarazem Boży zamiśl względem człowieka. Jest nim bez wątpienia tajemnica miłości, ale także objawienie „najgłębszej prawdy o Bogu jako Trójcy i powołanie człowieka do życia jako syna w Chrystusie, który jest źródłem jego godności”²⁴. Odkrycie tej prawdy to zarazem odkrycie i realizacja powołania chrześcijańskiego. Zadaniem katechezy jest sprawić aby na mocy chrztu świętego to powołanie wzrastało w życiu sakramentalnym²⁵.

Bóg, który dociera do człowieka i zaprasza go do dialogu pragnie realizacji synowskiego powołania i upodobnienia się do Chrystusa²⁶. Katecheza powinna przypominać człowiekowi, że jest powołany do życia, które jest darem, przeżywa je jako osoba. To powinno nadawać właściwy kierunek procesowi wychowania wiary. Z kolei działanie człowieka powinno wpisywać się w zamiśl Stwórcy. Jak zauważa Andrzej Prońewski,

---

²² *Ibid.*, 6-10; Karol Wojtyła, *Osoba i czyn*, Lublin 1960, 34nn.

²³ Por. *DK*, 4.

²⁴ *DK*, 14.

²⁵ Por. II Sobór Watykański, *Lumen gentium*, 40; *DK*, 83. Na temat powołania do świętości w kontekście godności por. Franciszek, Adhortacja apostołska *Gaudate et exultate*.

²⁶ *DK*, 17, 52.

dyktatura relatywizmu, która zagościła u progu XXI wieku czyni staranią, aby zwolnić człowieka z normatywnego odniesienia do wartości, jaką jest życie samo w sobie. [...] Życie samo w sobie każdej zaistniałej osoby jest celem i nie powinno być traktowane nigdy jako środek czy narzędzie przez innych²⁷.

Z łatwością zatem, jak zauważa autor, przychodzi współczesnemu człowiekowi zamach na świętość życia i jego godność. W ten sposób człowiek odrzuca zaproszenie Boga do bycia powołanym i obdarowanym miłosnym obrazem i podobieństwem Boskiej Osoby²⁸.

GODNOŚĆ DZIECKA BOŻEGO

Bóg stwarzając człowieka na swój obraz i podobieństwo zaopatrzył go w niezbywalną oraz niepowtarzalną godność. Historia każdego człowieka jest zarazem historią zbawienia i zawiera w sobie zamysł Bożej obecności. Jak stwierdza Dyrektorium o katechizacji, „chrześcijańskie orędzie zawsze należy przedstawiać w zestawieniu z celem życia, z prawdą i godnością człowieka”²⁹. Wszyscy ochrzczeni na mocy tego sakramentu otrzymują godność dziecka Bożego³⁰. Natomiast wychowanie katechetyczne

„ma za zadanie sprawić, by w sercu każdego chrześcijanina wybrzmiało wezwanie do życia nowym życiem, stosownym do godności dziecka

---

²⁷ Andrzej Proniewski, *Godność dziecka nieredukowalną wartością ontyczno-wychowawczą*, w: Elwira Kryńska (red.), *Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem*, t. 1. Dziecko jako fundament praw człowieka, Białystok 2021, 119.

²⁸ Por. Czesław Bartnik, *Znaczenie osoby w teologii*, „Studia Teologii Dogmatycznej” 2018, t. 4, 106.

²⁹ *DK*, 172.

³⁰ KKK 1243; Zbigniew Marek, *Katechizm Kościoła Katolickiego źródłem formacji chrześcijanina*, „Studia Katechetyczne” 10 (2014), 111–128.

bożego, otrzymanej przez chrzest i do życia zmartwychwstałego, które przekazywane jest w sakramentach³¹.

Zadaniem wychowania w wierze jest zatem ukształtowanie postawy dziecięstwa Bożego. Każdy człowiek ochrzczony słuchając Boga i rozpoznając otrzymane od Niego charyzmaty winien odkrywać w sobie godność umiłowanego dziecka. Na tym polega odkrycie najgłębszej tożsamości człowieka wolnego i obdarzonego godnością. Jest to tożsamość Dziecka Bożego, pozostającego w komunii z Bogiem i innymi ludźmi³².

Poszukując argumentacji przemawiającej za ontyczną godnością człowieka można stwierdzić zgodnie z nauką teologii katolickiej, że godność ma charakter kilkustopniowy. Wyróżnić można poziom naturalny (przyrodzony) bycia osobą. Oznacza to, że godność wynika z faktu bycia człowiekiem i jest związana z posiadaniem rozumnej natury i wolnej woli. Z kolei poziom nadprzyrodzony swój fundament upatruje właśnie w fakcie bycia dzieckiem Bożym, czyli bycia obdarzonym przyjaźnią z Bogiem, wybraństwem oraz zaproszeniem do chwały w życiu przyszłym. Na płaszczyźnie nadprzyrodzonej należy rozpatrywać także stan łaski uświęcającej. Człowiek traci ową nadprzyrodzoną godność w momencie, kiedy wpada w stan grzechu³³.

Odwołując się do argumentów nadprzyrodzonych warto w tym miejscu przytoczyć słowa papieża Jana XXIII, który wzywa:

[...] najusilniej wszystkich Naszych Synów, ilu ich tylko mamy we wszystkich zakątkach ziemi, zarówno duchownych jak i świeckich, by uświadomili sobie jasno, ile szlachetności i godności czerpią z tego, że włącznie-

---

³¹ *DK*, 83.

³² Por. *DK*, 131.

³³ Por. *KKK* 1700nn.

ni są w Jezusa Chrystusa jak pędy w winny szcep [...] i że wolno im uczestniczyć w Jego Boskim życiu³⁴.

Słowa te pozwalają zrozumieć, że źródło godności człowieka leży w fakcie bycia dzieckiem Bożym. Należy również pamiętać, że bycie dzieckiem Bożym dokonuje się bez względu na etap i poziom rozwoju człowieka na płaszczyźnie osobowej. Każdy wiek, każda kondycja i każda sytuacja domagają się od innych poszanowania godności. Godność ta jest wartością nadprzyrodzoną, należy ją chronić. Zawsze pozostaje nadrzędnym i nietykalnym komponentem człowieczeństwa. Zadaniem katechezy jest również przypominanie, że obraz Boga w człowieku został zniekształcony przez grzech. Bóg jednak nie pozostawia człowieka w tym stanie, posyła swojego Syna Jezusa Chrystusa, aby na nowo przywrócił człowiekowi niezniszczalną godność w jego pierwotnym pochodzeniu. Dlatego też, jak podkreśla Jan Paweł II, człowiek nie może do końca zrozumieć siebie, odkryć w pełni kim jest, jakie jest jego powołanie i ostatecznie przeznaczenie bez Chrystusa³⁵.

Działania wyrażające troskę o godność człowieka

Promocja godności człowieka to istotne zadanie w procesie wychowawczym, także wychowania w wierze, którym zajmuje się katecheza. Właściwie pojęte i przeżywane poczucie godności, jak zauważa Agnieszka Lekka-Kowalik, pomaga przezwyciężyć trudne lub wręcz niebezpieczne okoliczności, chroni przed nieposzanowaniem czy postawą służalczości. Gwarantuje także właściwe relacje interpersonalne³⁶. Zgo-

---

³⁴ Jan XXIII, Encyklika *Mater et magistra*, IV/6.

³⁵ Por. *Redemptor hominis*, 10.

³⁶ Por. Agnieszka Lekka-Kowalik, *Godność podmiotów edukacji*, w: Krystyna Chalas (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, Radom 2016, 384.

dnie z zaleceniem nowego Dyrektorium o katechizacji można wyodrębnić trzy przestrzenie edukacji religijnej, w których w sposób szczególny zwraca się uwagę na konkretne działania wyrażające troskę o godność człowieka. Po pierwsze, jest to wysiłek zmierzający ku promocji kultury chrześcijańskiej. Po drugie, jest to wychowywanie do poszanowania osób szczególnej troski: osób starszych, migrantów oraz osoby zmarginalizowane. Po trzecie, należy dołożyć starań, aby ewangeliczne orędzie o godności było słyszane także w przestrzeni pluralizmu religijnego, kulturowego i technicznego.

PROMOCJA KULTURY CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Istotnym elementem promującym godność człowieka jest przestrzeń w życiu społecznym, którą nazywamy kulturą chrześcijańską. Rodzi się ona z uświadomienia sobie „centralnej roli Jezusa Chrystusa i Jego Ewangelii, która przemienia ludzkie życie”³⁷. Można stwierdzić, że kultura chrześcijańska odegrała decydującą rolę w budowaniu współczesnej cywilizacji. Poprzez wieki przenikając kulturę różnych narodów wiara chrześcijańska przeobrażała je od środka, natomiast sposób myślenia ewangelicznego czyniła ich zasadniczą cechą. Dzięki temu właśnie kultura chrześcijańska zdołała promować wiele wartości ewangelicznych, a wśród nich wyjątkowość osoby i godność życia człowieka. Nietrudno jednak zauważyć, że rozdźwięk między Ewangelią a kulturą jest dramatem naszych czasów³⁸. Niemniej jednak w świecie postmodernistycznego chaosu tym bardziej aktualne i konieczne wydaje się powtórne odniesienie do wyrazistego przekazu kultury chrześcijańskiej. Proces wychowania, w tym również wychowania w wierze, powinien być mocno zakorzeniony w prawdach ewangelicznych i kształtować ludzi zdolnych do mądrości, kontemplacji i podziwu osoby ludz-

---

³⁷ DK, 102.

³⁸ Por. Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*, 20; Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 85.

kiej³⁹. Zgodnie z tym co twierdzi Marian Puchała, tylko taka kultura, która posiada jakąś wartość jest kulturą autentyczną i sprzyja rozwojowi człowieka. Kultura chrześcijańska, promująca zatem godność człowieka może być znakiem wiarygodności całego chrześcijaństwa. Warunkiem osiągnięcia tego celu jest jednak traktowanie osoby ludzkiej i jej godności jako motywu nadrzędnego⁴⁰. Podobną wizję troski o człowieka i jego godność prezentował także Mieczysław Gogacz. Twierdził on, że współczesna pedagogika nie poradzi sobie bez silnej więzi z antropologią⁴¹.

SZCZEGÓLNA TROSKA O GODNOŚĆ

– OSOBY STARSZE, MIGRANCI, ZMARGINALIZOWANI

Początek XXI wieku w sposób szczególny zmusił współczesną myśl katechetyczną do refleksji nad troską o imigrantów⁴² i emigrantów⁴³, osoby starsze⁴⁴, niepełnosprawne⁴⁵, zmarginalizowane⁴⁶ lub nawet osadzone w więzieniach⁴⁷. Dokumenty Kościoła zachęcają, aby w całym procesie duszpasterskim i katechetycznym wytwarzać tzw. „kulturę

---

³⁹ Por. *Gaudium et spes*, 56; *DK*, 105; Krystyna Chałas, *Godność człowieka źródłem celów wychowania i zadań szkoły*, „Roczniki Pedagogiczne” t. 13 (49) nr 2 (2021), 33–48.

⁴⁰ Por. Marian Puchała, *Kulturotwórczy wymiar chrześcijaństwa jako motyw jego wiarygodności*, Poznań 2022, 116.

⁴¹ Por. Mieczysław Gogacz, *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993, 7. Podobny sposób myślenia można odnaleźć u wielu współczesnych myślicieli, między innymi Mieczysława Krąpca, Karola Wojtyły, Teresy Kukulowicz. Por. Janina Kostkiewicz, *Aksjologiczne podstawy katolickich koncepcji pedagogicznych*, w: Janina Kostkiewicz (red.), *Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice*, Kraków 2011, 13–29.

⁴² Por. *DK*, 273nn.

⁴³ Por. *ibid.*, 277nn.

⁴⁴ Por. *ibid.*, 266nn.

⁴⁵ Por. *ibid.*, 269nn.

⁴⁶ Por. *ibid.*, 279nn.

⁴⁷ Por. *ibid.*, 281nn.

włączania”⁴⁸. Ma to być odpowiedź na logikę bycia odrzuconym. Intencją dokumentów katechetycznych jest to, aby udział osób „nieakceptowanych społecznie” w programach duszpasterskich stał się czymś zwykłym. Kościół jako matka kocha wszystkich bez granic i barier. Pragnie dzielić się dobrem, miłością i wiarą ze wszystkimi, niezależnie od ich miejsca pochodzenia lub sytuacji społecznej. Wyraz ludzkiej solidarności, mający swoje korzenie w Ewangelii ma przyczynić się do zwalczania wszelkich uprzedzeń i budować troskę o godność człowieka. Upominanie się o godność osób wykluczonych lub zepchniętych na margines jest jedną z cech charakterystycznych pontyfikatu papieża Franciszka. Jak twierdzi papież,

dlatego właśnie Kościół musi być zawsze czujny i gotowy do odkrywania nowych uczynków miłosierdzia i wypełniania ich z wielkodusznością i entuzjazmem⁴⁹.

Odnosząc się do kerygmatu należy ukazywać Chrystusa, który wzywa do przebaczenia, życia w wolności i wzajemnym szacunku. Jest to zadanie, z którego Kościół i posługa katechetyczna nie mogą nigdy zrezygnować, Bóg bowiem nie przestał przemawiać do serc ludzi również w czasach współczesnych. Zapraszając wspólnotę Kościoła do wolności pragnie, aby owa wolność stawała się udziałem wszystkich dzieci Bożych. Jak twierdzi dyrektorium katechetyczne, potrzeba zatem intensywnego wysiłku, czy to w procesie pierwszego głoszenia czy katechezy, aby osobista relacja z Bogiem i drugim człowiekiem stała się czymś realnym. Owa relacja ma być wyrazem braterskiego wsparcia, bezinteresowności i szeroko rozumianej postawy służebnej⁵⁰.

---

⁴⁸ Por. *ibid.*, 271.

⁴⁹ Franciszek, List apostolski *Misericordia et misera* (2016), 19.

⁵⁰ Por. *DK*, 280nn.

Czyms istotnym wydaje się być założenie, że troska o imigrantów i emigrantów, osoby starsze, niepełnosprawne, zmarginalizowane i osadzone w więzieniach, będąca wyrazem szacunku dla godności człowieka nie może mieć charakteru jedynie okazjonalnego. Działanie to musi być zdeterminowane i permanentne. Jak dostrzega Marian Nowak, współczesny świat niesie ze sobą wiele zagrożeń ideologicznych. Tym bardziej więc autentyczna postawa życiowa ludzi wierzących powinna być ukierunkowana na budowanie świadomości kim jest osoba, ale również na postawę (praktykę). Promocja godności człowieka może być doskonałą odpowiedzią na agresywne postulaty antypersonalistycznych ideologii⁵¹.

PLURALIZM RELIGIJNY, KULTUROWY I TECHNIKA

Wiele zagrożeń względem poszanowania godności człowieka przyniosły także zjawiska towarzyszące przełomowi XX/XXI wieku, takie jak pluralizm religijny, kulturowy oraz technika, rozwój nauki i technologii, pogoń za życiem w dobrobycie i komforcie, z wielką siłą promując kulturę sprzeczną z troską o godność człowieka i poszanowanie jego życia. Takie zagadnienia jak status ludzkiego embrionu, prokreacja wspomagana medycznie, eutanazja, eksperymenty inżynierii genetycznej stały się nową rzeczywistością i wyzwaniem dla posługi katechetycznej. Bóg stwarzając świat dał ludziom swoje błogosławieństwo i jednocześnie zachętę do rozwoju. Współczesne poglądy jednak często dalekie są od fundamentów chrześcijańskiej antropologii. Troska o rozwój nauki przysłoniła poszanowanie godności osoby ludzkiej. Słusznie zatem dokumenty katechetyczne przypominają, że „sprawność tech-

---

⁵¹ Por. Marian Nowak, *Proces nauczania szkolnego i jego zagrożenia „ideologiczne”*, w: Józef Pólturzycki (red.), *Współczesne kierunki modernizacji dydaktyki*, Toruń 1993, 145–152; Marian Nowak, *Teoria czy praktyka, ideologia czy nauka? Dylematy ideologiczne współczesnych koncepcji wychowania*, „Acta Universitatis Nicolii Copernici” 12 (1994) 285, 17–33.

niczna”, przydatność, dominujący światopogląd nie mogą być paradygmatami podważającymi ewangeliczny nakaz troski o człowieka i jego życie. Dyrektorium katechetyczne apeluje do sumień bioetyków i badaczy zajmujących się genetyką o wrażliwość moralną. Godność człowieka musi pozostać ważniejsza ponad możliwości techniczne⁵².

Dopuszczalne są jedynie takie działania, które nie sprzeciwiają się ludzkiej naturze i prawu Bożemu. Wychowanie w wierze, zwłaszcza ludzi młodych, powinno zatem uwrażliwiać na dobro człowieka, jego nienaruszalność oraz integralność. Działań naruszających tożsamość gatunku ludzkiego nie da się w żaden sposób pogodzić z troską o szacunek dla godności człowieka. Należy zatem promować konkretne ścieżki wychowawcze, kształtujące wiarę i chrześcijańską moralność,

w których zagadnienia takie jak życie ludzkie jako dar Boga, szacunek i integralny rozwój osoby ludzkiej, nauka i technika podporządkowane dobru człowieka powinny zostać odpowiednio ujęte i przedstawione w świetle nauczania Kościoła, zawartego między innymi w Katechizmie Kościoła Katolickiego⁵³.

Na każdym poziomie edukacji religijnej należy przypominać, że człowiek jest stworzony na obraz i podobieństwo Boga oraz posiada niepowtarzalną i immanentną godność. Należy również odwoływać się do Objawienia Bożego, które zakłada równość wszystkich ludzi przez Bogiem⁵⁴. Czymś absolutnie oczywistym ma być troska o obronę godności życia ludzkiego od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci.

Wobec pluralizmu religijnego, kulturowego i technicznego, który chce wciągnąć człowieka w postmodernistyczną sieć manipulacji jedynym rozwiązaniem wydaje się być przypomnienie, że życie człowieka

---

⁵² Por. *DK*, 374nn.

⁵³ *Ibid.*, 378.

⁵⁴ Por. *Gaudium et spes*, 27.

jest święte i nienaruszalne. Postulat ten wydaje się być konieczny i aktualny, zarówno w świecie bogatej cywilizacji europejskiej jak i w miejscach, gdzie ludzie żyją w skrajnym ubóstwie⁵⁵.

O ile pluralizm kultur i religii we współczesnym świecie jest faktem, i to faktem problematycznym, jak zauważa Alfred Wierzbicki, o tyle faktem powinna stać się troska o godność osoby, której należy się bezwzględna afirmacja⁵⁶. Zatem troska o godność człowieka powinna stać się wartością samą w sobie – wartością absolutną. Oznacza to, że człowiek nie jest oddany religii, kulturze lub technice. Osoba ludzka powinna być traktowana w sposób podmiotowy. Godność człowieka powinna być także podstawą i celem wszelkich działań religijnych, kulturowych lub technicznych. Odnosząc się do myśli pedagogicznej i filozoficznej Mieczysława Gogacza należy podkreślać w nauczaniu katechetycznym, że człowiek jako osoba wyróżnia się wśród wszelkich innych stworzeń. Decyduje o tym zarówno klasa istnienia, aktualizująca go intelektualność oraz ciało. Wszystko to predysponuje do poznawania Boga w optyce miłości oraz okazywania wiary i miłości. Natomiast w wymiarze horyzontalnym wzywa człowieka do okazywania owej miłości innym ludziom⁵⁷.

Podsumowanie

Z socjologicznego punktu widzenia, jak zauważa Janusz Mariański, godność człowieka jest wartością pierwotną i wrodzoną. Przysługuje każdemu człowiekowi w sposób trwały, powszechny i niezbywalny. Równocześnie rodzi zobowiązania⁵⁸. Wspomniany autor, dokonując

---

⁵⁵ Por. *DK*, 384–385.

⁵⁶ Por. Alfred Wierzbicki, *Kultura chrześcijańska wobec pluralizmu kultur*, „Roczniki Filozoficzne” 60 (2012) 4, 41–52.

⁵⁷ Por. Mieczysław Gogacz, *Filozoficzna identyfikacja godności osoby*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 25 (1989) 1, 181–207.

analizy przeprowadzonych przez siebie badań w 2018 roku zauważa, że godność w życiu ludzi młodych jest wartością, której nie dostrzegają oni wprost, lecz wyczuwają jedynie intuicyjnie. Prawie całkowicie nie dostrzegają lub odrzucają przesłanki filozoficzne i teologiczne, uzasadniające godność człowieka. Prowadzi to do zjawiska, że godność staje się wartością zmienną lub przypadkową, poniekąd nawet niezauważalną w życiu społecznym. Ludzie młodzi, o ile dostrzegają potrzebę poszanowania godności, o tyle nie podejmują nad tym głębszej refleksji. Mimo iż większość respondentów myśli o godności w sposób pozytywny to bardzo rzadko w świadomości pojawia się związek godności z przesłankami religijnymi⁵⁹.

Taki stan rzeczy uwypukla zasadność podjętej w artykule problematyki. Podsumowując można zatem stwierdzić, że wszelkie przesłanki filozoficzne i teologiczne, oparte o Objawienie Boże i poszukiwanie rozumowe nakazują poszanowanie godności człowieka. Nie da się także obalić odwiecznych paradygmatów katechetycznych, zakorzenionych w nauczaniu Chrystusa, które akcentują godność człowieka i czynią go umiłowanym dzieckiem Bożym. Przełom XX i XXI wieku oraz sytuacja ostatnich lat pokazują jak bardzo zagrożona jest godność człowieka przez to wszystko, co wytwarza człowiek. Absurdalny wręcz wydaje się sposób myślenia, gdzie człowiek jest największym zagrożeniem swojej własnej godności. Wobec postmodernistycznych niejasności potrzeba, aby katecheza w sposób bardzo wyrazisty promowała kulturę chrześcijańską i stała na straży godności ludzkiej.

Dokonując analizy współczesnych postaw i zachowań człowieka, który jest bytem osobowym, rozumnym i wolnym, można odnieść wrażenie, że zapomina on o zaproszeniu Boga do szczęścia wiecznego⁶⁰

---

⁵⁸ Por. Janusz Mariański, *Godność ludzka jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży*, „Zeszyty Naukowe KUL” 62 (2019) 4, 5–29.

⁵⁹ Por. *ibid.*

⁶⁰ Por. KKK 1.

lub w sposób spontaniczny je odrzuca. Tym samym neguje podstawowe paradygmaty pozwalające zrozumieć godność człowieka. Kierując się jednak chrześcijańską cnotą nadziei oraz troską o wychowanie posługa katechetyczna wspólnoty Kościoła winna dołożyć wszelkich starań, aby zagadnienie godności człowieka stało się jednym z priorytetowych postulatów dla współczesnego procesu preewangelizacji, ewangelizacji i katechezy.

Concern for Respect for Human Dignity as a Task of Catechesis. Outline of the Problem

SUMMARY

The article shows the lost paradigms of human nature. It is also a sign of concern for respect for human dignity. The source of reflection is the thought written in the latest catechetical documents and the teaching of the Second Vatican Council.

The aim of the article is to recall theoretical assumptions important in catechetical ministry and to research for practical guidelines for their implementation. This goal is done through three points. The first is a reference to the philosophical and theological foundations that determine human dignity. The next step is to consolidate catechetical paradigms that express concern for the right view of man and his dignity. The third element is research for specific actions to promote human dignity. All considerations are interdisciplinary. His main thoughts and conclusions are the space of theological sciences. However, the issue raised requires the correlation of theological content with philosophical premises.

Keywords: catechesis, human person, human dignity

REFERENCES

- Barth, Hans Martin. *Uomo, dignità dell'U*, Griesl, Gottfried. (red.), *Dizionario di antropologia pastorale*, Bologna 1980.
- Bartnik, Czesław. *Znaczenie osoby w teologii*, „Studia Teologii Dogmatycznej” 2018, t. 4.
- Benedykt XVI, Adhortacja *Verbum Domini*.
- Benedykt XVI, Papieska Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia i o godności jego przekazywania *Donum vitae*, 5, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/zbior/t_2_19.html, dostęp: 13.04.2022 r.
- Chałas, Krystyna. *Godność człowieka źródłem celów wychowania i zadań szkoły*, „Roczniki Pedagogiczne” t. 13 (49) nr 2 (2021).
- Ćwiertniak, Tomasz. *Człowiek i jego prawa w ujęciu Mieczysława A. Krąpcza*, „Folia Philosophica” 40 (2018).
- Czuba, Krystyna. *Godność człowieka w nauce Jana Pawła II*, „Studia nad Rodziną” 9/1 (2005) 16.
- Dylus, Aniela, *Godność człowieka. Fundament wartości europejskich*, „Teologia i człowiek” 3 (2004).
- Franciszek, Adhortacja apostołska *Gaudate et exultate*.
- Franciszek, Adhortacja *Evangelii gaudium*.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si*.
- Franciszek, List apostołski *Misericordia et misera*.
- Gogacz, Mieczysław. *Filozoficzna identyfikacja godności osoby*, „Studia Philosophiae Christianae” 25 (1989) 1.
- Gogacz, Mieczysław. *Osoba zadaniem pedagogiki*, Warszawa 1997.
- Gogacz, Mieczysław. *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993.
- Granat, Wincenty. *Osoba ludzka. Próba definicji*, Lublin 2006.
- II Sobór Watykański, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*.
- II Sobór Watykański, o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*.
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*.
- Jan Paweł II, *Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju. Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999 r.*, w: <https://>

- opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dzien_poko-ju_01011999.html, dostęp: 13.04.2022 r.
- Jan XXIII, Encyklika *Mater et magistra*.
- Kostkiewicz, Janina. *Aksjologiczne podstawy katolickich koncepcji pedagogicznych*, w: Kostkiewicz, Janina. (red.), *Chrześcijańskie inspiracje w pedagogice*, Kraków 2011.
- Krąpiec, Mieczysław A., *Ja – człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*, Lublin 1974.
- Krupka, Aneta. Kupczak, Jarosław. *Podstawy antropologii teologicznej*, w: Dziedzic, Jan. (red.), *W trosce o godność człowieka. Studium filozoficzno-teologiczne*, Kraków 2019.
- Kuc, Leszek. *Osoba*, w: A. Zuberbier (red.), *Słownik teologiczny*, Katowice 1998.
- Kunka, Sławomir. *Obraz Boży w człowieku*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 11 (2012).
- Lekka-Kowalik, Agnieszka. *Godność podmiotów edukacji*, w: Chałas, Krystyna. (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, Radom 2016.
- Marek, Zbigniew. *Katechizm Kościoła Katolickiego źródłem formacji chrześcijanina*, „Studia Katechetyczne” 10 (2014).
- Mariański, Janusz. *Godność ludzka jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży*, „Zeszyty Naukowe KUL” 62 (2019) 4.
- Maryniarczyk, Andrzej. *Koncepcja bytu a rozumienie człowieka*, w: Maryniarczyk, Andrzej. Stępień, Katarzyna. (red.), *Błąd antropologiczny*, Lublin 2003.
- Nowak, Marian. *Proces nauczania szkolnego i jego zagrożenia „ideologiczne”*, w: Pólturzycki, Józef. (red.), *Współczesne kierunki modernizacji dydaktyki*, Toruń 1993.
- Nowak, Marian. *Teoria czy praktyka, ideologia czy nauka? Dylematy ideologiczne współczesnych koncepcji wychowania*, „Acta Universitatis Nicolii Copernici” 12 (1994) 285.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.

- Paweł VI, Adhortacja apostołska *Evangelii nuntiandi*.
- Proniewski, Andrzej. *Godność dziecka nieredukowalną wartością ontyczno-wychowawczą*, w: Kryńska, Elwira. (red.), *Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem*, t. 1, Białystok 2021.
- Puchała, Marian. *Kulturotwórczy wymiar chrześcijaństwa jako motyw jego wiarygodności*, Poznań 2022.
- Sadowski, Mirosław. *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym*, Wrocław 2010.
- Tomasz z Akwinu, *Wykład Listu do Rzymian, Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Romanos*, oprac. Salij, Jacek. Poznań 1987.
- Wierzbicki, Alfred. *Kultura chrześcijańska wobec pluralizmu kultur*, „Roczniki Filozoficzne” 60 (2012) 4.
- Wojtyła, Karol. *Osoba i czyn*, Lublin 1960.
- Wojtyła, Karol. *Osoba: podmiot i wspólnota*, „Roczniki Filozoficzne” 24 (1976) 2.
- Zdybicka, Zofia. *Konsekwentny personalizm chrześcijański. Z rozważań nad „Redemptor hominis”*, w: Bejze, Bogdan (red.). *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 12, Warszawa 1980.